

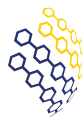
Serijski EUCPN-ovih alata

KLUPSKE DROGE I KRIMINAL

Kriptotržišta drogama

Preporuke modela
prepreka

EUCPN
EUROPEAN CRIME PREVENTION NETWORK

EU
20
20
HR

“

Glavni cilj ovog dokumenta je formulirati konkretne preporuke za akciju putem modela prepreka koji se može primijeniti na trgovinu klupskim drogama kroz kriptotržišta.

”

POTVRDE

EUCPN-ov Alat za klupske droge razvilo je Tajništvo EUCPN-a u suradnji s hrvatskim predsjedništvom. Željeli bismo se zahvaliti hrvatskom predsjedništvu, a posebno g. Ivanu Pakšiću.

Zahvalni smo stručnjacima koji su bili voljni podijeliti s nama svoja viđenja i bili potpora autorici:

- Annemie De Boye, ARIEC
- Dirk Minten, Savezna policija Belgije

Citat

EUCPN (202A).
Kriptotržišta: preporuke modela prepreka. Dio EUCPN-ovog alata o klupskim drogama. Bruxelles: EUCPN

Pravna obavijest

Sadržaj ove publikacije ne iskazuje nužno službeno mišljenje zemlje članice EU-a, kao niti bilo koje agencije ili institucije Europske unije ili Europske komisije

Autor

Chadia Dehbi, službenik za istraživanje, tajništvo EUCPN-a

Part of the project 'EUCPN
Dio projekta Tajništvo EUCPN-a, ožujak 2021.,
Bruxelles

Uz financijsku podršku Fonda za unutarnju sigurnost Europske unije - za policiju

Ovaj je rad jedan dio četverodijelnog alata o temi kriminala povezanog s drogama.

<https://eucpn.org/toolbox-partydrugsandcrime>

SADRŽAJ

	<u>Potvrde</u>	3
	<u>Predgovor</u>	6
01	<u>Uvod</u>	13
02	<u>Model prepreka za tržište drogom</u>	15
	2.1. Izgradnja modela prepreke	16
	a. Facilitatori	17
	b. Prilike	18
	c. Signali	19
	d. Partneri	20
	e. Prepreke	20
	2.2. Upotreba modela prepreka	24
03	<u>Preporuke</u>	25
	3.1. Povećanje mogućnosti detekcije unutar kiberprostora	25
	3.2. Potencijal za djelovanje u prijevozu	27
	3.3. Potrebe za budućim djelovanjem	29
	3.4. Zaključak	30
	<u>Endnotes</u>	31
	<u>Bibliografija</u>	33

PREDGOVOR

Ovaj dokumenti je dio EUCPN-ovog Alata objavljenog povodom hrvatskog predsjedanja EUCPN-om, koje se odlučilo usredotočiti na prevenciju klupskih droga.

Glavni cilj ovog dokumenta je formulirati konkretne preporuke za akciju putem modela prepreka koji se može primijeniti na trgovinu klupskim drogama kroz kriptot tržišta. Osim toga, želimo u središte zanimanja postaviti administrativni pristup, odnosno – točnije – metodu stvaranja modela prepreke.

Uvodno poglavlje rekapitulira zaključke zasebno izdanog temeljnog dokumenta “*Kriptot tržište droga: objašnjene poslovnog procesa kaznenih djela*” koji nastoji razjasniti temu internetskih tržišta droge i klupskih droga tako što preispituje stereotipe o tržištu droge, promatrajući nezakonito tržište drogama s ekonomskog stajališta i stavljajući pod povećalo kriptot tržišta. Nadalje se objašnjava administrativni pristup i povezuje sa stvaranjem modela prepreka za trgovinu klupskim drogama putem kriptot tržišta. U sljedećem poglavlju istodobno objašnjavamo što je model prepreka i stvaramo jedan primjer na kojem se trguje klupskim drogama preko kriptot tržišta. Zadnje poglavlje u obliku je konkretne preporuke za mjere kako bi državne i lokalne vlasti te policijske organizacije mogle razviti svoj puni potencijal u prevenciji i borbi protiv trgovine klupskim drogama preko kriptot tržišta.

Ovaj je rad jedan dio četverodijelnog alata o temi kriminala povezanog s drogama.

- Klupske droge i kriminal: razumijevanje fenomena
- Klupske droge i kriminal: učinkoviti pristupi
- Kriptot tržišta drogama. Objašnjenje kriminalnog poslovnog procesa
- Kriptot tržišta drogama: preporuke modela prepreka

KRIPTOTRŽIŠTE DROGAMA

SAŽETAK

S tvarnost tržišta droga može se promatrati kao kontinuum koji je raznovrsniji nego što se obično misli. Stoga bi bilo korisno vratiti se i ponovno promisliti o nekim stereotipima o tržištu droga. Čvrsta hijerarhijska tržišta su više rijetkost u trgovanju drogama. Tržišta drogama u obliku su prilično vodoravne strukture koje se sastoje od širokog spektra pojedinaca koji se slobodno kreću duž opskrbnog lanca. Osim toga, u pogledu osoba koje su uključene, važno je imati na umu da počinitelji nisu osobe s društvenih margina. Oni su dio društva i prožimaju sve demografske skupine i njihova uloga u trgovini drogom se često lako uklapa u njihov svakodnevni (konvencionalni) život.

Proces nezakonitog poslovanja koji je pozadina kriptotržišta drogama grubo se može podijeliti na četiri koraka: (1) uspostavljanje tržišta, (2) upravljanje tržištem, (3) prodaja droge i (4) dostava droge. U uspostavi i vođenju tržišta sudjeluje više aktera, počevši od razvojnog programera i administratora do moderatora koji pomaže u održavanju i podršci kupcima.

Što se tiče samog čina prodaje droge, glavni motivi prodavatelja za prodaju droge na kriptotržištu su stabilnost prodajnog kanala i izostanak fizičkog kontakta. Internetski prodavatelj manje ovisi o društvenim poveznicama nego što je to slučaj s trgovcem izvan internetskog prostora, ali dobar glas je i ovdje važan zbog toga što kupac nije samo klijent nego on pruža i povratnu informaciju o obavljenim kupnjama. Te povratne informacije, koje često bivaju dijelom rasprava na forumima, jedan su od elemenata koji utječu na odluku kupca da kupi. Nadalje, istraživanja ukazuju na važnost povjerenja između prodavatelja i kupaca na kriptotržištima droge.

U zadnjem koraku droga treba biti dostavljena. To obuhvaća i prijelaz iz internetske u aktivnosti iz stvarnog svijeta, s obzirom na to da materijalna kupljena roba treba preći iz ruke prodavatelja u ruke kupca. Prije prijevoza potrebno je sakriti sumnjiv fizički izgled droge. Da bi to učinili, trgovci drogom mogu se osloniti na nekoliko dobavljača zakonite robe i usluga, kao što je tvrtka koja prodaje omotnice za diskretno pakiranje. Internetska prodaja i prijevoz poštanskim i paketnim uslugama neraskidivo su vezani. Javni ili privatni servisi poštanskih usluga i dostave paketa, kao i zakoniti i nezakoniti servisi kurirske dostave, izvrše fizičku dostavu i tako potpomažu nezakonitu trgovinu.

Nakon opisa ukupne slike i poslovnog procesa kriminala, kriptotržište drogom sljedeći korak je prepoznati obećavajuće mogućnosti za preventivne mjere. Model prepreka je metoda mapiranja složenih oblika kaznenih djela na transparentan način. On prepoznaje pojedine radnje koje počinitelji trebaju izvršiti da bi mogli počinuti kazneno djelo, kao i koji subjekti i prilike u tome sudjeluju. Izradom modela prepreka moguće je odrediti koje prepreke javni i privatni partneri mogu postaviti da bi učinkovito razbili rad počinitelja kaznenih djela.

1. USTOVLJANJE TRŽIŠTA**2. VOĐENJE TRŽIŠTA****Facilitatori**

Razvojni programeri
Administrator
Pružatelji internetskih usluga

Administratori
Moderator
Web dizajner

Prilike

Softver za šifriranje TOR
Decentralizirana tržišta

Softver za šifriranje TOR
Virtualno okruženje za sastajanje
prijestupnika

Signali

Prihodi koji ne odgovaraju osobnoj
potrošnji

Prihodi koji ne odgovaraju osobnoj
potrošnji

Partneri

Pružatelji internetskih usluga

Pružatelji internetskih usluga
Etični hakeri

Prepreke

Znanstveno istraživanje

3. PRODAJA DROGE		4. ISPORUKA DROGE	
	Moderator Prodavatelji Kupci Mjenjači kriptovaluta		Dobavljači diskretnog pakiranja (Ne)zakonite kurirske usluge Ostale poštanske usluge Privatne službe dostave paketa Usluge dostave hrane na kućnu adresu Usluge šifrirane komunikacije
	Softver za šifriranje TOR Potpuno pristupačni Kultura povjerenja Zajednica Zabrana droge		Sofisticirano prikriivanje Povećanje dostave paketa
	Prihodi koji ne odgovaraju osobnoj potrošnji		Često naručivanje pošiljki Prilagođena dostavna vozila Povećanje broja Bitcoin bankomata
	(Trgovci kriptovalutama)		Dobavljači diskretnog pakiranja Zakonite kurirske usluge Javne poštanske usluge Privatne službe dostave paketa Usluge dostave hrane na kućnu adresu Carina
	Proaktivne online istrage Stalna praćenja		Obuka za službe za izvršavanje zakonodavstva, carinu i poštu Širenje ovlasti poštanskih službi Informiranje i poziv na djelovanje - kurirskih službi i dostavnih tvrtki - kompanija iz društvenih medija i šifrirane komunikacije - tvrtki koje nude diskretno pakiranje - pružateljima internetskih usluga Provođenje propisa o licenciranju

Nakon primjene ove metode na kriptotržište droga, dva su područja djelovanja i dvije skupine za koje se čini da pokazuju dobre izgleda u sprečavanju i borbi protiv nezakonite trgovine sintetičkim drogama kroz kriptotržište droga.

1. Pospješiti sposobnost državnih vlasti kako bi se izgledi za detekciju povećali

- Izraditi pravni okvir koji omogućuje snagama za provođenje zakona proaktivne istrage na internetu
- Izgraditi ažuran korpus znanja koji se temelji na neprestanim praćenjima kriptotržišta
- Educirati službe za izvršavanje zakonodavstva, carinu i poštu kako bi bili u toku i znali najnovije stanje
- Proširiti kompetencije poštanskih usluga na to da i presreću i provjeravaju sumnjive predmete
- Potaknuti dodatna znanstvena istraživanja o izvorima droga, veze s offline tržištima, tijekom nezakonito stečenog novca i vezu između organiziranog kriminala i kriptotržišta

2. Angažirati dobavljače zakonitih dobara i usluga da postave prepreke koje usporavaju poslovni proces kriminala

- Informirati i pozvati kurirske kompanije i kompanije koje se bave dostavom hrane da reagiraju na ulogu koju imaju u dostavljanju paketa s drogom na njihova konačna odredišta
- Informirati i kontaktirati kompanije koje vode društvene medije i komunikacijske kompanije te ih pozvati na reakciju na njihovu ulogu u olakšavanju komunikacije i koordinacije slanja paketa s drogama do njihovih konačnih odredišta
- Informirati i pozvati kompanije koje proizvode sredstva za diskretno pakiranje da reagiraju na njihovu ulogu u sakrivanju paketa s drogom kako bi mogli proći kroz carinske i druge točke provjere
- Informirati i pozvati pružatelje internetskih usluga da reagiraju na svoju ulogu u hostingu kriptotržišta
- Uvođenje propisa o dozvolama za dobavljače legalnih roba i usluga koji svjesno pridonose procesu izvršenja kaznenih djela

Tržišta drogama sve više se oslanjaju na internetske resurse. Iako je njihov udio i dalje relativno skroman, njihova živa dinamika rasta je ono što daje razloge za zabrinutost. Općeniti izazov s kojim se susrećemo u razumijevanju i borbi protiv kiberkriminaliteta je da ga se često opisuje kao izoliranu aktivnost, dok je u stvarnosti riječ o nizu kaznenih djela usmjerenih ka određenom cilju. Posebice u kontekstu kriptotržišta, na kojima se kaznena djela izvršavaju i na internetu i izvan njega, izazov je još i veći.

Stvarnost tržišta droga može se promatrati kao kontinuum koji je raznovrsniji nego što se obično misli. Potrebno je ponovno razmotriti neke stereotipe o drogama. Čvrsta hijerarhijska tržišta su više rijetkost u trgovanju drogama. Ona su uglavnom vodoravne strukture koje se sastoje od širokog spektra pojedinaca koji se slobodno kreću duž opskrbnog lanca. Štoviše, prekršitelji zakona o drogama i uživatelji nisu osobe s margina društva nego su njegov dio i prožimaju sve demografske skupine. Osim toga, rad kojeg treba uložiti u logističkom procesu lako se ugrađuje u konvencionalne dnevne rutine prekršitelja.

Proces nezakonitog poslovanja koji je pozadina kriptotržišta može se podijeliti na četiri koraka: (1) uspostavljanje tržišta, (2) upravljanje tržištem, (3) prodaja droge i (4) dostava droge.

Uspostavljanje tržišta zahtjeva razvojnog programera koji izgrađuje internetske stranice i administratora koji funkcionira kao blagajnik i menadžer. Također, nudeći pristup internetu i hosting domena, i pružatelj internetskih usluga olakšava uspostavljanje tržišta. Da bi upravljao tržištem, administratoru pomaže moderator koji održava web stranicu i podržava kupce.

Osnovni motivi za prodavatelje da prodaju drogu na kriptotržištu obuhvaćaju između ostaloga i postojanost tog poslovnog kanala i izostanak fizičkog kontakta. Online prodavatelj ne ovisi toliko o društvenim poveznicama kao što je to slučaj s običnim trgovcem. Međutim, dobar glas je i ovdje jednako važan. S obzirom na to da kupac nije samo klijent nego je i u ulozi komentatora na svoje kupnje. Te povratne informacije, koje često bivaju dijelom rasprava na forumima, jedan su od elemenata koji utječu na odluku kupca da kupi. Nadalje, istraživanja ukazuju na važnost povjerenja između prodavatelja i kupaca na kriptotržištima.

Nakon što se sporazume i plaćanje se dogovori koristeći neku od raznih online kriptovaluta, drogu je potrebno i dostaviti. To obuhvaća i prijelaz iz internetske u aktivnosti iz stvarnog svijeta, s obzirom na to da fizička kupljena roba treba preći iz ruke prodavatelja u ruke kupca. Prije prijevoza potrebno je sakriti sumnjiv fizički izgled droge. Da bi to učinili, trgovci drogom mogu se osloniti na nekoliko dobavljača zakonite robe i usluga, kao što je tvrtka koja prodaje omotnice za diskretno pakiranje. Internetska prodaja i prijevoz poštanskim i paketnim uslugama neraskidivo su vezani. Javni ili privatni servisi poštanskih usluga i dostave paketa, kao i zakoniti i nezakoniti servisi kurirske dostave, izvrše fizičku dostavu i tako potpomažu nezakonitu trgovinu.¹

Utjecaj pandemije COVID-19 na klupske droge

Europol u svom izvješću navodi da kriptotržište dobiva na važnosti kao maloprodajni kanal zahvaljujući COVID-19. Smatra se vjerojatnim da će se novousvojeno ponašanje, poput korištenja kućnih dostava, koje se povećava za pojedine transakcije, nastaviti odvijati dugoročno. Iako se način na koji se trend manifestira razlikuje od zemlje do zemlje, kupnja droge aktivnost je koja se sve češće provodi uz podršku internetskih usluga. To se može odvijati i na površinskom webu, preko mobilnih aplikacija ili web dućana, ali i na kriptotržištu.²

MODEL PREPREKA ZA TRŽIŠTE DROGOM

“Administrativni pristup teškom i organiziranom kriminalu komplementarni je način sprječavanja i suzbijanja zloupotrebe zakonske infrastrukture kroz suradnju između raznih agencija, razmjenom informacija i poduzimanjem radnji s ciljem postavljanja prepreka.”⁶

Metoda modela prepreka uklapa se u širi okvir administrativnog pristupa.⁴ Europska mreža o administrativnom pristupu za suzbijanje teškog i organiziranog kriminala (ENAA) opisuje pet stupova za uspješnu provedbu u svom *Priručniku EU-a o administrativnom pristupu u Europskoj uniji*. Prvi stup je prevencija i suzbijanje zloupotrebe pravne infrastrukture od strane teškog i organiziranog kriminala. Cilj je spriječiti kriminalce da stječu legalni dohodak ili zloupotrebe poduzeća kako bi poticali kriminal i usmjeravali svoj prihod od kaznenih djela u tu svrhu.

Drugo, administrativni pristup treba smatrati komplementarnim tradicionalnim kaznenopravnim mjerama. Spoj oba pristupa snažniji je. Štoviše, administrativne mjere same po sebi neće biti dovoljne za borbu protiv organiziranih kriminalnih skupina (OCG).

Slijedom toga, treći stup naglašava važnost suradnje više agencija. Administrativni pristup često se naziva „suradnja razdvojenih“. Svaka vladina agencija ima svoje područje odgovornosti i odgovarajuće nadležnosti. Udruživanjem snaga stvara se sinergija. Tipična suradnja može biti između policije, državnog odvjetništva i poreznih vlasti.

Četvrti stup promiče još jedan oblik suradnje između agencija – razmjenu informacija. Vladinim agencijama možda će trebati pristup podacima koji spadaju izvan njihove nadležnosti kako bi potvrdili sumnju na povezanost između OCG-ova.

Konačno, peti stup sastoji se od poduzimanja radnji za postavljanje prepreka. Iako to možda neće biti lako i jednostavno, javne uprave, posebno na lokalnoj razini, u okviru svojih nadležnosti imaju moć poduzimanja radnji koje će obeshrabrivati i ometati OCG. Ideja administrativnog pristupa je opremiti lokalne uprave korisnim alatima za to.⁵

2.1. Izgradnja modela prepreke

Joeri Vig i Lienke Hutten iz nizozemskog Centra za prevenciju i sigurnost kriminala (CCV) objašnjavaju model prepreka u Priručniku EU-a o administrativnom pristupu na sljedeći način:

- > Model barijera raspoređen je na mapi kako bi na transparentan način prikazao složeni oblik kriminala. U njemu se identificiraju koraci koje kriminalci moraju poduzeti kako bi mogli počiniti kazneno djelo. Model također ističe koje strane i mogućnosti omogućuju izvođenje kaznenog djela. To omogućuje odrediti koje prepreke javni i privatni partneri mogu postaviti da bi učinkovito razbili djelovanje kriminala. Model barijera također se može primijeniti prilikom mapiranja potencijalnih zlouporaba u poslovnom procesu.
- > Model prepreka metoda je kojom se utvrđuje koje prepreke partnerske organizacije mogu postaviti u borbi protiv kriminalnih radnji. Za svaku komponentu proizvodnje, prijevoza, prodaje itd., preispituje se koji je partner u najboljem položaju kako bi se spriječilo da kriminalne organizacije ili pojedinci zloupotrebljavaju zakonite strukture. Različite prepreke podrazumijevaju višestruke signale zbog kojih državne agencije, tvrtke i osobe dolaze u kontakt s određenom pojavom kriminala i obavještavaju vlasti.

> Model prepreka pruža fokus na stvaranje dojma ili sprečavanja kriminalnih radnji, uključujući unutar istražnog postupka, i pomaže u promatranju kriminalne prakse iz administrativne i financijske perspektive. Primjenjujući model prepreka, mnogi su vladini odjeli shvatili da moraju igrati svoju ulogu u borbi protiv teškog i organiziranog kriminala.⁶

Sastavni elementi modela prepreka su:

- Facilitatori
- Prilike
- Signali
- Partneri
- Prepreke

a. Facilitatori

Facilitatori su one osobe ili strane koje podržavaju kriminalce u njihovim djelima. Jednostavno nudeći svoje proizvode i usluge, svjesno ili nesvjesno olakšavaju proces djelovanja kriminala. Nekretnine, promet i logistika, financijske usluge i ICT općenito su glavni sektor koji pruža potporu.

U kontekstu trgovine klupskim drogama na kriptotržištima, facilitatori uključeni u uspostavljanje i vođenje tržišta i u prodaju droga manje su opipljivi od onih koji su uključeni u dostavu droga. Iako nije neostvarivo, potrebno je duboko znanje o kiberprostoru kriptotržišta u svim njegovim aspektima da bi se identificirali ili barem omeli i osujetili ti akteri. Razvojni programer ne samo da olakšava, već i stvara kriptotržište koje služi kao platforma za sve ostale sudionike. Administrator pomaže internetskoj trgovini drogama upravljajući prodajnom platformom u svim njezinim aspektima, od odluke tko smije što prodati do finaliziranja ilegalnih transakcija. Moderator uglađuje rad odgovaranjem na zahtjeve kako bi kupcima povećao udobnost. Web dizajner izrađuje web mjesto za dobavljača na kojem može ponuditi svoju ilegalnu robu. Mjenjači kriptovaluta zamjenjuju novac za kriptovalute i igraju presudnu ulogu u transakcijama. Svi ti akteri djeluju pod okriljem anonimnosti i nikada se ne moraju susresti licem u lice i čak ne moraju biti fizički blizu.

Opipljiviji i raznovrsniji su oni koji svjesno ili nesvjesno olakšavaju isporuku droge. Općenito govoreći, radi se o dobavljačima legalnih roba i usluga. Jedina činjenica da su oni ključne poluge u procesu isporuke droga ne kriminalizira ih jer njihova roba i usluge imaju legitime svrhe. Tvrtke koje su se specijalizirale za diskretno pakiranje

smanjuju rizik otkrivanja prilikom prolaska kroz carinu ili druge kontrolne točke. Javne poštanske službe, privatne dostave paketa i hrane djeluju kao facilitatori fizičkim prijevozom paketa od prodavatelja do kupca. Šifrirane komunikacijske usluge olakšavaju isporuku droge pružajući zaštićenu komunikaciju između prodavatelja i kupca, što omogućuje postizanje detaljnih sporazuma o krajnjem odredištu paketa.⁷

Sve u svemu, svi gore navedeni akteri ključni su igrači poslovnog procesa kriminala. Bez ovih facilitatora internetska trgovina ne bi bila moguća. Slijedom toga, sljedeće su točke zanimljive točke fokusa za donošenje mjera.

b. Prilike

Kriminal se ne događa u vakuumu. Potrebne su odgovarajuće prilike i okolnosti. Sveukupno, prilike za počinjenje kaznenog djela mogu se podijeliti u pet kategorija: infrastruktura (tvrtka za catering koja će ih međusobno upoznati); strojevi i sirovine (računalo); financijske, pravne i administrativne usluge (mjenjačnica); zaštita, sigurnost i promocija (CCTV) i mogućnosti koje je država nehotice stvorila (zabranom nečega za čime vlada velika potražnja). Uz to, mogućnosti mogu postojati u obliku resursa poput novca ili oružja.

Pri primjeni koncepta prilika na kriptotržište postaje jasno da je postojanje anonimizacijskog softvera TOR ono što je bez daljnjeg najvažnija prilika za kriptotržište. Prvo, kao štit, omogućuje jednu od najvećih snaga kriptotržišta: anonimnost. Drugo, kao infrastruktura on pruža prostor za virtualno okupljanje počinitelja, gdje oni mogu upoznati nove potencijalne partnere ili razgovarati o tekućem poslovanju. Nadalje, softver za anonimizaciju TOR omogućuje komunikaciju između dobavljača i kupaca i kupaca među sobom koju nije moguće slijediti i utvrditi identitet sudionika. Nadalje, povratne informacije i forumi za rasprave su odlično razvijeni i tvore neprestano rastući korpus znanja o načinima izbjegavanja detekcije. Tu je omogućen gotovo trenutni odgovor na napretke u izvršavanju zakonodavstva.⁸ U ovoj internetskoj zajednici korisnici imaju visok stupanj međusobnog povjerenja, što još više pospješuje dobre interakcije. Dodatna prilika je to što je kriptotržištu slobodan pristup i može mu pristupiti svatko tko ima računalo i spoji se na internet, što za posljedicu ima poticajan učinak na brojnost potencijalnih klijenata. Financijska prilika može se naći u mjenjačima kriptovaluta koji osiguravaju sigurne transakcije i konverziju ostvarenih profita.

Također, i drugi napretci imaju učinak pružanja višestrukih prilika ovakvom poslovnom procesu kriminala. Povećanje svjetske trgovine, koja se najvećim dijelom odnosi na zakonite internetske kupnje, dovela je do dramatičnog povećanja broja paketa koji prolaze kroz poštanske službe. Posljedica toga je da službe koje su zadužene za provjeru bivaju primorane suziti područje svog zanimanja na one pakete koji izazivaju visok stupanj sumnje.⁹ Povrh toga, metode sakrivanja su sve više i više sofisticirane.¹⁰ Konačno, zabrana droge također čini ključnu priliku za nezakonito trgovanje drogama i s time povezanim kriminalom.

Prilike za poslovni proces kriminala mogu se protumačiti i kao elementi koji su potrebni u svojstvu dijela operacije. Drugim riječima, sa stajališta prevencije ili izvršavanja zakonodavstva, neke od navedenih prilika su potencijalno zahvalne mete za djelovanje. Budu li kriminalci izgubili svoj lak pristup određenim dobavljačima zakonitih dobara i usluga, to će djelomice osujetiti internetsko poslovanje s drogama.

c. Signali

Iako se često kriminal javlja u nevidljivim oblicima, u svakoj fazi poslovnog procesa kriminala moguće je da postoje pokazatelji ili signali koji navode na to da se aktivnosti odvijaju. Ti signali mogu biti financijski (velika plaćanja u gotovini), društveni (npr. stil života koji ne odgovara prihodima te osobe), logistički (npr. praćenje kretanja se isključuje tijekom prijevoza), fizički (npr. catering koji nema kupaca) ili administrativni (npr. vlasništvo nekoliko tvrtki bez zaposlenih).

Kad je riječ o kriptot tržištu droga, najveći dio aktivnosti odvija se na internetu iza zatvorenih vrata. Posljedično, manje je vjerojatno da će signali biti uočeni kao što je to slučaj s drugim kaznenim djelima povezanim s drogom. Ipak, administratori, moderatori i posebice prodavatelji ostvaruju dobit koja ne može biti objašnjena zakonitim aktivnostima. To može za posljedicu imati životni stil koji ne odgovara prihodu te osobe. Drugi signal povezan s novcem može biti povećana upotreba bankomata za Bitcoin u javnim prostorima. Ostali signali mogu biti uočeni u servisima za dostavu paketa u obliku čestog naručivanja pošiljke ili skrivenih mjesta u prerađenim dostavnim vozilima.¹¹

d. Partneri

Postoji nekoliko vrsta partnera koji mogu doprinijeti zajedničkom pristupu organiziranom kriminalu. Ti partneri mogu dolaziti iz javnog ili privatnog sektora ili iz društva. Svaki sektor ima vlastite vrijednosti. Važno je u obzir uzeti iz kojeg sektora dolaze ti partneri, zbog toga što to može imati značajan utjecaj na obujam informacija koje se mogu razmjenjivati, što je u kontekstu administrativnog pristupa ključno.

Dodatno, ovisno o mjeri u kojoj određeni akteri nesvjesno pospješuju trgovinu drogama, facilitatori imaju potencijal da postanu korisni partneri. Očito je da oni koji vode, prodaju i kupuju na kriptot tržištu droga neće surađivati na naporima koji vode k njihovom suzbijanju. Dobavljači diskretnih načina pakiranja su važni facilitatori i ujedno potencijalni partneri. Međutim, ne čini se posebno vjerojatno da je ovaj sektor nesvjestan nezakonite uporabe njihovih zakonitih roba i da bi svojom vlastitom željom dali doprinos zajedničkom pristupu protiv nezakonitog trgovanja.

Svejedno je suradnja između javnih i privatnih strana dodatna vrijednost.¹² Evidentno je da pružatelji internetskih usluga i šifriranih komunikacija su važni facilitatori kriptot tržišta droge, što ih čini potencijalno izglednim partnerima za razotkrivanje lokacije, identiteta ili sadržaja komunikacija. Druga grupa perspektivnih partnera sastoji se od carine i poštanskih i kurirskih službi. Ti sektori čine prvu crtu bojičnice u nadzoru i izvršavanju otpreme (nezakonitih) paketa.

Partneri se mogu identificirati na razini države. Glavni dobavljači sa sjedištem u EU, poput Njemačke, Nizozemske i Velike Britanije, važni su akteri u internetskoj trgovini drogama. Sveukupno, 24 zemlje EU-a čine oko 46% globalnih prihoda od droge.¹³

e. Prepreke

Nikako najmanje važno, ali za kraj je ostalo napomenuti da model prepreka je ujedno i način stvaranja prepreka ili barijera kriminalcima. Model prepreka je zbirka instrumenata koje međusobno dijele partneri u borbi protiv kriminala. Možemo razlikovati nekoliko vrsta prepreka: ekonomske, pravne, informacijske i prepreke iz područja kaznenog zakona. Isto tako, moguće je prepreke podijeliti na represivne i preventivne.

Vrste prepreka			
Ekonomske prepreke	Zakonske prepreke	Informacijske prepreke	Kaznenopravne prepreke
<ul style="list-style-type: none"> - Novčane kazne - Porezne mjere - Zapljena - Blokiranje bankovnih računa 	<ul style="list-style-type: none"> - Administrativno provođenje zakona - Nadzor - Sustav licenciranja - Zabrana proizvodnje 	<ul style="list-style-type: none"> - Kampanje za podizanje svijesti - Pобољшanje razmjene informacija - Stvaranje (negativnog) imidža 	<ul style="list-style-type: none"> - Oduzimanje nezakonito stečene imovine - Oduzimanje imovine - Zabrana bavljenja profesijom

Vrste prepreka koje je moguće postaviti u okruženju kriptotrzista bit će raspravljene u sljedećem i zadnjem poglavlju ovog dokumenta.

Dopunska literatura o administrativnom pristupu i modelu prepreka:
 Spapens, et al., 2015
 Centre for Crime Prevention and Safety (CCV), 2011

1. USTOVLJANJE TRŽIŠTA**2. VOĐENJE TRŽIŠTA****Facilitatori**

Razvojni programeri
Administrator
Pružatelji internetskih usluga

Administratori
Moderator
Web dizajner

Prilike

Softver za šifriranje TOR
Decentralizirana tržišta

Softver za šifriranje TOR
Virtualno okruženje za sastajanje
prijestupnika

Signali

Prihodi koji ne odgovaraju osobnoj
potrošnji

Prihodi koji ne odgovaraju osobnoj
potrošnji

Partneri

Pružatelji internetskih usluga

Pružatelji internetskih usluga
Etični hakeri

Prepreke

Znanstveno istraživanje

3. PRODAJA DROGE

4. ISPORUKA DROGE

<p>Moderator Prodavatelji Kupci Mjenjači kriptovaluta</p>	<p>Dobavljači diskretnog pakiranja (Ne)zakonite kurirske usluge Ostale poštanske usluge Privatne službe dostave paketa Usluge dostave hrane na kućnu adresu Usluge šifrirane komunikacije</p>
<p>Softver za šifriranje TOR Potpuno pristupačni Kultura povjerenja Zajednica Zabrana droge</p>	<p>Sofisticirano prikrivanje Povećanje dostave paketa</p>
<p>Prihodi koji ne odgovaraju osobnoj potrošnji</p>	<p>Često naručivanje pošiljki Prilagođena dostavna vozila Povećanje broja Bitcoin bankomata</p>
<p>(Trgovci kriptovalutama)</p>	<p>Dobavljači diskretnog pakiranja Zakonite kurirske usluge Javne poštanske usluge Privatne službe dostave paketa Usluge dostave hrane na kućnu adresu Carina</p>
<p>Proaktivne online istrage Stalna praćenja</p>	<p>Obuka za službe za izvršavanje zakonodavstva, carinu i poštu Širenje ovlasti poštanskih službi Informiranje i poziv na djelovanje - kurirskih službi i dostavnih tvrtki - kompanija iz društvenih medija i šifrirane komunikacije - tvrtki koje nude diskretno pakiranje - pružateljima internetskih usluga Provođenje propisa o licenciranju</p>

2.2. Upotreba modela prepreka

Model prepreka treba doživjeti kao početni korak, sredstvo za postizanje cilja. Sam po sebi, uspostavljeni model prepreka neće pomoći prevenciji ili borbi protiv organiziranog kriminala. Nakon što je stvoren, model prepreka može služiti kao temelj za sastavljanje većeg plana mjera.

Presudno je postaviti konkretne ciljeve s odgovarajućim mjerama i aktivnostima kako bi bile mjerljive za potrebe evaluacije. Nakon što su ciljevi definirani, grupe partnera trebaju popisati mjere. Očito je da mjere koje se predlažu trebaju u obzir uzeti sklonosti i nadležnosti uključenih partnera. U većini slučajeva bit će nužno donijeti strateške odluke s obzirom na to da nisu sve mjere prikladne za istodobno izvršavanje. Te odluke treba donijeti u bliskoj suradnji sa svim partnerima, a poželjno je da su svi partneri u istoj fazi razvoja i međusobno suglasni.¹⁴ Jedan partner treba funkcionirati kao koordinator koji nadgleda plan i podsjeća ostale partnere na ono na što su se obvezali. Zadržite ali ne i najmanje važno je da plan akcije treba predvidjeti i prostor, vremenski i novčani, za evaluaciju. Bez pravog procesa i evaluacije ishoda ne može se znati je li plan izvršen u skladu s namjerama i jesu li postignuti rezultati koji su bili očekivani.¹⁵

Poslovni proces kriminala u trgovini klupskim drogama, odnosno općenito sintetičkim drogama, nema kronološku strukturu. Pribavljanje materijala, proizvodnja, distribucija i prodaja ne odvijaju se sekvencijalno. Uzorci se kreiraju nasumično. Uslijed činjenice da ovi kriminalci razmišljaju u hodu i prilagođavaju svoj način rada, događa se da organi za provođenje zakona imaju teškoća s praćenjem razvoja situacije. Kako snage za provođenje zakona, iako dobro organizirane i strukturirane, imaju poteškoća držati korak, isti problem mogao bi zadesiti i model prepreka. On pristupa kriminalnim radnjama kao da su racionalni, dobro strukturirani poslovni procesi, a čini se da je svijet sintetičkih droga kadar biti vrlo nepredvidiv i većinom se temelji na improvizacijama.¹⁶ Posljedica toga je da modeli prepreka, upravo kao i drugi instrumenti borbe protiv kriminala, moraju redovno biti unaprjeđivani kako bi ostali korisni.¹⁷ Posebno u kontekstu sintetičkih droga; svijetu koji je ozloglašen po svojoj inovativnosti i brzini kojom se prilagođava preprekama koje se javljaju.

Kao što je ranije pojašnjeno, model prepreka je metoda mapiranja složenih oblika kaznenih djela na transparentan način. Na mjestima gdje dokument „Kriptotržište droga: objašnjeni kriminalni poslovni procesi“ detaljno opisuje kako rade kriptotržišta drogom, ovaj dokument se usredotočio na načine preslikavanja u oblike opisane specifičnom terminologijom modela prepreka: facilitatori, prilike, signali i partneri. U ovom posljednjem poglavlju, preporučit će se i prepreke koje mogu prevenirati i usporiti trgovinu sintetičkim drogama koja se provodi kroz kriptotržište drogama.

Kriminalni poslovni proces kriptotržišta drogama može se podijeliti u četiri faze. Uspostava i vođenje kriptotržišta drogama zajedno s prodajom same droge su internetske komponente koje su uglavnom smještene unutar sfere kiberkriminaliteta. Konačna faza koja sadrži otpremu droge, premješta poslovni proces kriminala u stvarni svijet.

3.1. Povećanje mogućnosti detekcije unutar kiberprostora.

Rušenje same mreže TOR ne samo da je gotovo nemoguće¹⁸, već nije ni poželjno. Zato, jer iako ona čini srž kriptotržišta (drogama), ona istovremeno obespravljenima osigurava siguran kanal za komunikaciju te ima mnoge druge legitimne svrhe. Isti argument vrijedi za sustav kriptovaluta.¹⁹ Štoviše, prestanak rada kriptotržišta drogom bilo bi problem za većinu uključenih, a s druge strane se čini da u srednjem razdoblju ima malen utjecaj.²⁰ Povjerenje u kriptotržište droge doista

biva uzdržano nakon što ga snage za provođenje zakona zaustave, a s obzirom na to da znamo da je povjerenje važan faktor u cijelom procesu, ovo se ne može potpuno zanemariti. No, administratori ipak uče na intervencijama organa za provođenje zakona. Stoga novi prodavatelji, kako bi im bio omogućen pristup najnovijim uspostavljenim tržištima droge, moraju biti uvedeni preko već poznate osobe.²¹

Suzbijanje je najvažnija preventivna funkcija kaznenopravnog sustava, čiji dio su snage za provođenje zakona. Međutim, da bi suzbijanje funkcioniralo, kažnjavanje treba ispuniti tri uvjeta: mora biti dovoljno snažno, neposredno i neizbježno. Istraživanja su pokazala da je ova zadnja karakteristika najperspektivnija za prevenciju kriminala. Nadalje, da bi netko znao da će biti kažnjen, mora znati da će biti i uhićen.²² Stoga, važno je unaprijediti vjerojatnost detekcije u kiberprostoru. S druge strane, najvažnija korist koju počinitelji imaju od kriptotrižišta droge je anonimnost koju im omogućuje tehnologija šifriranja.²³ Kako bi se povećale šanse za detekciju, dva su područja u kojima je potrebno izgraditi dodatne kapacitete.

Prvo, u pogledu stvaranja zakonodavnog okvira koji omogućuje izjednačavanje nadležnosti organa za provođenje zakona s potrebama koje su tipične za istrage na kriptotrižistu droga. U ovom trenutku se istrage na internetu nisu dovoljno provođene. Tijela zadužena za provođenje zakona suočavaju se s preprekama u vidu osporavanja zakonitosti. Primjerice, službenici u mnogim državama nemaju zakonita sredstva da na internetu nastupe kao prerušeni službenici i time su njihovi operativni kapaciteti ograničeni. Proaktivne online istrage trebaju biti dio rutinskih praksi.²⁴

Drugo, preporučuje se pomno pratiti stanje kako bi korpus znanja o tome kako radi kriptotrižište drogama bio uvijek ažuran. Nakon što se ta znanja prikupe, ona trebaju biti odmah distribuirana i to ne samo službama za provođenje zakona, nego i drugim partnerima koji mogu od njih imati koristi i mogu dati doprinos prevenciji i suzbijanju kriptotrižišta drogama.

Ukupno gledajući, kriptotrižišta droga su krajnje energična u prilagođavanju svog modus operandija, a službe za provođenje zakona i drugi partneri moraju se prilagođavati istom brzinom ako žele ne zaostajati u toj u utrci u naoružavanju.

3.2. Potencijal za djelovanje u prijevozu

Digitalizacija tržišta droge je izazov za aktere koji su aktivni u sektorima prevencije i provođenja zakona. To će također utjecati na remapiranje tržišta droga i njegove strukture i dovest će do promjena ili smanjenja uloga kada je riječ o facilitatorima kao što su krijumčari, ulični dileri i drugi posrednici. To je zbog toga što u modelima kakvo je kriptot tržište drogama, češće se javlja situacija da proizvođač izravno prodaje potrošaču. Ipak, u tim promijenjenim okolnostima, dobavljači legalnih dobara i usluga igrat će ulogu koja će biti sve značajnija.²⁵

Unatoč tomu što se krijumčarenje droge suočava s određenim izazovima kao što su povećana globalna trgovina i sofisticirane metode sakrivanja, preporučuje se intervenirati u modele isporuke. U slučajevima kada su radnje poduzete preko interneta i komunikacije snažno šifrirane, promet paketima u fizičkom obliku prepoznat je kao ključna slabost kriptot tržišta drogama.²⁶ Unatoč tome što se poštanski sustavi smatraju glavnim uskim grlom sustava internetske trgovine drogom, čini se da prodavatelje ne zabrinjava zapljena. Male su šanse da će biti uhvaćeni. A i kada se paket presretne, on se u većini slučajeva uništava ili vraća pošiljatelju.²⁷ Do sada je strategija uključivala skidanje internetskih stranica i uhićenje kupaca, no kazneni progon prodavatelja do sada je u Europi bio vrlo ograničen.²⁸

I dok je tek malo dvojbe o potrebi uhićenja proizvođača, krupnih dilera, posrednika i prodavatelja, u tijeku je rasprava o tome kako treba pristupiti konzumentima droge, kao kriminalcima ili radije iz perspektive zdravstva.²⁹ Agenda i akcijski plan EU-a o drogama 2021.-2025. u tom pogledu očito favorizira perspektivu zdravstva.³⁰

Kao što je već rečeno, dovoljno visoka percepcija rizika od uhićenja ima učinak suzbijanja i prevencije.³¹ Zbog toga bi jedan od ciljeva trebao biti povećanje vjerojatnosti detektiranja i presretanja. Tek tada se određene stručnosti, kao što su postojeće forenzičke tehnike, mogu u potpunosti iskoristiti. Policija, carina i poštanske službe imaju svaki svoje vlastite stručnosti koje trebaju iskoristiti što je više moguće i također trebaju razmjenjivati informacije i uspostaviti zajednički plan akcije.³²

Preporuka je da se uz carinu uključe i poštanske službe. Ponešto je iznenađujuće da rezultati istraživanja kažu da međunarodne transakcije nisu pravilo, unatoč tome što internet omogućuje globalnu trgovinu. I prodavatelji i kupci smatraju da što manje granica paket prelazi, to je manja vjerojatnost da će biti otkriven. Na primjer, nakon zatvaranja servisa Silk Road, na finskom tržištu pojavili su se dobavljači za nacionalno tržište.³³ U skladu s odredbama međunarodnog sporazuma o drogama, carinske službe imaju veće ovlasti provjeravati predmete u međunarodnom prometu dok je domaća korespondencija općenito bolje zaštićena propisima o zaštiti privatnosti.³⁴ Raskorak između velikog broja pošiljaka s drogom koje prolaze kroz poštanske službe i ograničene ovlasti poštanske službe predstavlja problem koji je potrebno rješavati.

Europol ima timove za istraživanje kriptotržišta, čije zadaće, među ostalim, uključuju fokusiranje na centralizaciju stručnosti, provođenje obuke i izgradnju kapaciteta.³⁵ Međutim, preporuka je da se, uz obučavanje snaga provođenja zakona, obučavaju i drugi partneri kao što su poštanske službe i dostavne tvrtke.

Iako pakiranje i prijevoz droge putem poštanske službe ima veće sličnosti s bolje poznati oblicima krijumčarenja nego kiberkriminalitetom, informacijske tehnologije svejedno nude nebrojene mogućnosti koje olakšavaju krijumčarske aktivnosti.³⁶ Kao što je ranije opisano, šifrirani komunikacijski kanali, kao što su Telegram, Wickr ili Signal, olakšavaju dostavu. Štoviše, postoje legitime tvrtke koje nude informacijsko-komunikacijske tehnologije koje posebno štite komunikaciju od vlasti. Takva tvrtka uživa povjerenje i među kriminalcima je dobro poznata.³⁷ Posljedično bi se moglo pokazati poželjnim informirati menadžment i vodstvo komunikacijskih tvrtki o njihovoj ulozi u kriminalnim poslovnim procesima unutar nezakonite trgovine drogama te ih potaknuti da poduzmu određene mjere.

Generalno, uslijed sve veće važnosti dobavljača zakonitih dobara i usluga, potrebna je otvorenost i volja za uključivanjem te suradnja s (privatnim) partnerima. S jedne strane su partneri iz vlade kao što su policija, carina i poštanske službe, a na drugoj strani su partneri iz ključnih industrija kao što su informacijska tehnologija, društveni mediji, servisi i plaćanja, kurirski servisi, diskretno pakiranje...³⁸ Kad suradnja nije moguća, u nekim slučajevima može biti nužno osloniti se na propise o licenciranju ili progonu onih dobavljača legalnih dobara i usluga koji svjesno doprinose kriminalnim poslovnim procesima nezakonitog trgovanja drogama.

3.3. Potrebe za budućim djelovanjem

Potrebna su istraživanja kako bi se popunili jazovi u znanju o online trgovini drogama. Kriptotržišta droge se šire i prijete tradicionalnim tržištima droge i po svemu sudeći učinit će njihove određene dijelove zastarjelima. Međutim, još uvijek je postoji veliko nerazumijevanje interakcija između internetskog i stvarnog svijeta.³⁹ Na primjer, iako je trgovina na veliko putem kriptotržišta ograničena, veliki broj malih količina prodane robe upućuje na to da prodavatelji posjeduju velike zalihe. Kako dolaze do svoje robe za prodaju? Kako se u to uklapa tradicionalno etabliran veletrgovac?⁴⁰ Nadalje, još uvijek nije jasno koliko aktere internetske trgovine drogom možemo smatrati organiziranima. Čini se da mnogi prodavatelji na kriptotržištu ne odgovaraju profilu organiziranih kriminalaca i prije bi ih se moglo smatrati vukovima samotnjacima.⁴¹ Zaključak je da se važni jazovi u saznanjima o kriptotržištu odnose na

- izvore droge
- poveznice prema stvarnim tržištima
- nezakonite tokove novca
- uloge organiziranog kriminala⁴²

Usporedno s popunjavanjem jazova slabo poznvanih dijelova poslovnih procesa kriminala, potrebno je poticati istraživanja jer kriptotržište drogama izrazito dobro prilagođava svoj modus operandi.

3.4. Zaključak

Zaključno, dva su potencijalno interesantna područja djelovanja i dvije su ciljne skupine u prevenciji i borbi protiv nezakonite trgovine sintetičkim drogama kroz kriptotržište drogama.

1. Pospješiti sposobnost državnih vlasti kako bi se izgledi za povećale mogućnosti detektiranja

- Izraditi pravni okvir koji snagama za provođenje zakona omogućuje proaktivne istrage na internetu.
- Izgraditi ažuran korpus znanja koji se temelji na neprestanim praćenjima kriptotržišta
- Educirati snage za provođenje zakona, carinu i poštanske službe u skladu s najnovijim saznanjima
- Proširiti kompetencije poštanskih usluga na to da i presreću i provjeravaju sumnjive predmete
- Potaknuti dodatna znanstvena istraživanja o izvorima droga, poveznicama sa stvarnim tržištima, nezakonitim tokovima novca i ulogama organiziranog kriminala u odnosu na kriptotržište drogama

2. Angažirati dobavljače zakonitih roba i usluga da postave prepreke koje usporavaju kriminalne poslovne procese

- Informirati i pozvati kurirske kompanije i kompanije koje se bave dostavom hrane da reagiraju na ulogu koju imaju u dostavljanju paketa s drogom na njihova konačna odredišta
- Informirati i pozvati na djelovanje društvene medije i tvrtke za šifriranje komunikacije u vezi njihove uloge u olakšavanju komunikacije i koordinacije slanja paketa s drogom na njihovo konačno odredište
- Informirati i pozvati kompanije koje proizvode sredstva za diskretno pakiranje da reagiraju na njihovu ulogu u sakrivanju paketa s drogom kako bi mogli proći kroz carinske i druge točke provjere
- Informirati i pozvati pružatelje internetskih usluga da reagiraju na svoju ulogu u hostingu kriptotržišta
- Uvođenje propisa o dozvolama za dobavljače legalnih roba i usluga koji svjesno pridonose procesu izvršenja kaznenih djela

ENDNOTES

- 1 EUCPN (2021), Kriptotržište droga: objašnjene poslovnog procesa kriminala. Dio EUCPN-ovog alata o klupskim drogama. Bruxelles: EUCPN.
- 2 EMCDDA and Europol, EU Drug Markets: Impact of COVID-19, Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije, 2020., 12.
- 3 Europska mreža o administrativnom pristupu, Treći priručnik EU-a o administrativnom pristupu u Europskoj uniji, Bruxelles: ENAA, 2020, 20.
- 4 Dublje objašnjenje administrativnog pristupa može se naći u gornjem izdanju.
- 5 Isto, 27.
- 6 Isto, 34.
- 7 EUCPN (2021), Kriptotržište droga: objašnjene poslovnog procesa kriminala. Dio EUCPN-ovog alata o klupskim drogama. Bruxelles: EUCPN.
- 8 James Martin, Lost on the Silk Road: Online Drug Distribution and the 'Cryptomarket', *Criminology & Criminal Justice* 14:3 (2014), 358.
- 9 Isto.
- 10 Isto.
- 11 Te signale je istakao stručnjak Dirk Minten u osobnom razgovoru.
- 12 Europska mreža o administrativnom pristupu, Treći priručnik EU-a o administrativnom pristupu u Europskoj uniji.
- 13 EMCDDA i Europol, droge i kriptotržište: Perspektive za provedbu zakona, istraživanje i politiku, Luxembourg: Ured za publikacije Europske unije, 2017., 35.
- 14 Centre for Crime Prevention and Safety (CCV), Manual for the Administrative Approach to Organised Crime, Utrecht: CCV, 2011, 34.
- 15 Isto, 36.
- 16 Pieters Tops et al., *The Netherlands and Synthetic Drugs: An Inconvenient Truth*, The Hague: Eleven International Publishing, 2018, 25.
- 17 Gisela Bichler, Aili Malm, and Tristen Cooper, Drug Supply Networks: A Systematic Review of the Organizational Structure of Illicit Drug Trade, *Crime Science* 6:1 (2017), 15.
- 18 Martin, Lost on the Silk Road, 357.
- 19 Nicolas Christen, Traveling the Silk Road: A Measurement Analysis of a Large Anonymous Online Marketplace: Carnegie Mellon University, 2012, 10.
- 20 Eileen Ormsby, Silk Road: Insights from Interviews with Users and Vendors, in: J. Mounteney, A. Oteo, and P. Griffiths (Eds.), *The Internet and Drug Markets*, Luxembourg: EMCDDA, 2016, 67.
- 21 Joost van Slobbe, The Drug Trade on the Deep Web: A Law Enforcement Perspective, in: J. Mounteney, A. Oteo, and P. Griffiths (Eds.), *The Internet and Drug Markets*, Luxembourg: EMCDDA, 2016, 81.
- 22 Daniel S. Nagin, Deterrence in the Twenty-First Century, *Crime and Justice* 42:1 (2013), 53.
- 23 Anita Lavorgna, How the Use of the Internet Is Affecting Drug Trafficking Practices, in: J. Mounteney, A. Oteo, and P. Griffiths (Eds.), *The Internet and Drug Markets*, Luxembourg: EMCDDA, 2016, 89.
- 24 Isto.
- 25 Martin, Lost on the Silk Road, 365.
- 26 EMCDDA and Europol, Drugs and the Darknet, 60.
- 27 Christen, Traveling the Silk Road: A Measurement Analysis of a Large Anonymous Online Marketplace, 11.
- 28 van Slobbe, The Drug Trade on the Deep Web: A Law Enforcement Perspective, 80.
- 29 EMCDDA (Ed.), *The Internet and Drug Markets*, Lisbon: EMCDDA, 2016, 81.
- 30 <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/>

homeaffairs/files/what-we-do/policies/
european-agenda-security/20200724_
com-2020-606-commission-communication_en.pdf

- 31 Nagin, Deterrence in the Twenty-First Century, 53.
- 32 EMCDDA and Europol, Drugs and the Darknet, 60.
- 33 J. Mounteney, A. Oteo, and P. Griffiths, What Is the Future for Internet Drug Markets?, in: J. Mounteney, A. Oteo, and P. Griffiths (Eds.), *The Internet and Drug Markets.*, Luxembourg: EMCDDA,, 2016, 129.
- 34 Kristy Kruithof et al., Internet-Facilitated Drugs Trade: An Analysis of the Size, Scope and the Role of the Netherlands, Santa Monica: RAND Corporation, 2016, 26.
- 35 EMCDDA i Europol, Droge i kriptot tržište, 62.
- 36 Martin, Lost on the Silk Road, 354.
- 37 Nadine Bijlenga i Edward Kleemans, Kriminalci koji traže ICT-stručnost: *Istraživačka studija nizozemskih slučajeva, Europski časopis za kaznenu politiku i istraživanje* 24 (2018.), 260.
- 38 EMCDDA and Europol, Drugs and the Darknet, 69.
- 39 Isto, 51.
- 40 Isto., 53.
- 41 Isto.
- 42 Isto, 56.

BIBLIOGRAFIJA

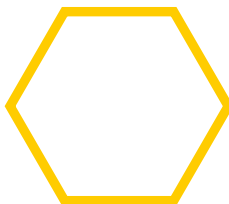
- Bichler, Gisela, Aili Malm & Tristen Cooper. Drug Supply Networks: A Systematic Review of the Organizational Structure of Illicit Drug Trade. *Crime Science* 6:1 (2017), 2. .
- Bijlenga, Nadine & Edward Kleemans. Criminals Seeking ICT-Expertise: An Exploratory Study of Dutch Cases. *European Journal on Criminal Policy and Research* 24 (2018), 253-65. <https://dx.doi.org/10.1007/s10610-017-9356-z>.
- Centre for Crime Prevention and Safety (CCV). Manual for the Administrative Approach to Organised Crime. Utrecht: CCV, 2011.
- Christen, Nicolas. Traveling the Silk Road: A Measurement Analysis of a Large Anonymous Online Marketplace. Carnegie Mellon University, 2012.
- EMCDDA (Ed.). *The Internet and Drug Markets*. Lisbon: EMCDDA, 2016.
- EMCDDA & Europol. Drugs and the Darknet: Perspectives for Enforcement, Research and Policy. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. <https://dx.doi.org/10.2810/834620>.
- EMCDDA & Europol. EU Drug Markets: Impact of COVID-19. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. <https://dx.doi.org/10.2810/19284>.
- European Network on the Administrative Approach. Third EU Handbook on the Administrative Approach in the European Union. Brussels: ENAA, 2020. <https://administrativeapproach.eu/publications/third-eu-handbook>.
- Kruithof, Kristy, Judith Aldridge, David Décary-Héту, Megan Sim, Elma Dujso & Stijn Hoorens. Internet-Facilitated Drugs Trade: An Analysis of the Size, Scope and the Role of the Netherlands. Santa Monica: RAND Corporation, 2016.
- Lavorgna, Anita. How the Use of the Internet Is Affecting Drug Trafficking Practices. In: J. Mounteney, A. Oteo, and P. Griffiths (Eds.). *The Internet and Drug Markets*. Luxembourg: EMCDDA, 2016, 85-90.
- Martin, James. Lost on the Silk Road: Online Drug Distribution and the 'Cryptomarket'. *Criminology & Criminal Justice* 14:3 (2014), 351-67. <https://dx.doi.org/DOI: 10.1177/1748895813505234>.
- Mounteney, J., A. Oteo & P. Griffiths. What Is the Future for Internet Drug Markets? In: J. Mounteney, A. Oteo, and P. Griffiths (Eds.). *The Internet and Drug Markets*. Luxembourg: EMCDDA, 2016, 127-33.
- Nagin, Daniel S. Deterrence in the Twenty-First Century. *Crime and Justice* 42:1 (2013), 199-263. <https://dx.doi.org/10.1086/670398>.
- Ormsby, Eileen. Silk Road: Insights from Interviews with Users and Vendors. In: J. Mounteney, A. Oteo, and P. Griffiths (Eds.). *The Internet and Drug Markets*. Luxembourg: EMCDDA, 2016, 61-7.
- Spapens, Antonius, Maaïke Peters & Dirk Van Daele. *Administrative Measures to Prevent and Tackle Crime*. The Hague: Eleven International Publishing, 2015.
- Tops, Pieters, Judith van Valkenhoef, Edward van der Torre & Luuk van Spijk. *The Netherlands and Synthetic Drugs: An Inconvenient Truth*. The Hague: Eleven International Publishing, 2018.
- van Slobbe, Joost. The Drug Trade on the Deep Web: A Law Enforcement Perspective. In: J. Mounteney, A. Oteo, and P. Griffiths (Eds.). *The Internet and Drug Markets*. Luxembourg: EMCDDA, 2016, 77-83.

CONTACT DETAILS

EUCPN Secretariat

Email: eucpn@ibz.eu

Website: www.eucpn.org

[TWITTER.COM/EUCPN](https://twitter.com/EUCPN)

[FACEBOOK.COM/EUCPN](https://facebook.com/EUCPN)

[LINKEDIN.COM/COMPANY/EUCPN](https://linkedin.com/company/EUCPN)